

رتبه‌بندی بانک‌های ایرانی بر اساس توان مالی

جعفر باباجانی *

محمد جواد سلیمی **

ابوالفضل جعفری ***

چکیده

این پژوهش با هدف رتبه‌بندی بانک‌های ایرانی و به‌طور مشخص بانک‌های دارای مجوز بانک مرکزی و پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران بر اساس توان مالی آنها انجام شده است. قلمرو زمانی پژوهش حاضر در برگیرنده دوره ۵ ساله از سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۴ می‌باشد. در این پژوهش با استفاده از یک مدل مؤلفه‌محور انعکاسی که از ۴ بُعد، ۸ مؤلفه و ۵۱ شاخص تشکیل شده، امتیاز توان مالی بانک‌ها به صورت سالانه برای ۵ سال یاده شده محاسبه گردید. سپس رتبه هر بانک بر اساس امتیاز توان مالی کسب شده در هر سال تعیین گردید. نتایج رتبه‌بندی توان مالی بانک‌های ایرانی که به تفکیک دو گروه بانک‌های خصوصی و بانک‌های خصوصی شده ارائه شده است، نشان می‌دهد بانک‌های خصوصی شده در مقایسه با بانک‌های خصوصی از امتیاز توان مالی بالاتری برخوردارند. در گروه بانک‌های خصوصی شده، بانک ملت بهترین رتبه توان مالی را طی دوره مورد بررسی کسب کرد و بانک‌های صادرات و تجارت در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. در میان بانک‌های خصوصی نیز طی دوره مورد بررسی، بانک‌های پاسارگاد، اقتصاد نوین و پارسیان به ترتیب بهترین وضعیت را از نظر توان مالی داشته‌اند.

واژگان کلیدی: بانک، توان مالی، رتبه‌بندی، مدل.

* استاد حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی

** استادیار حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول) mj_salimi@yahoo.co

*** دانشجوی دکتری مدیریت مالی، دانشگاه علامه طباطبائی

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۴/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۸/۲۸

مقدمه

امروزه شرکت‌های سهامی عام پذیرفته شده در بورس‌های اوراق بهادار از جمله کارآمدترین، مؤثرترین و اقتصادی‌ترین بنگاه‌های اقتصادی هر کشور محسوب می‌شوند و از مهم‌ترین پایه‌های اقتصادی هر کشور به حساب می‌آیند (خالقی مقدم و برزیده، ۱۳۸۳). در این میان بانک‌ها به عنوان مؤسسات مالی و خدماتی، نقش تعیین‌کننده‌ای در گردش پول و ثروت جامعه بر عهده دارند و از این رو از جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد هر کشور برخوردارند. بنابراین، فعالیت مطلوب و مؤثر بانک‌ها می‌تواند در رشد بخش‌های مختلف اقتصادی و افزایش سطح کمی و کیفی تولیدات آثار مهمی بر جای بگذارد. در نظام بانکی هر کشور، تجزیه و تحلیل بانک‌ها با مقاصد گوناگونی مانند ارزشیابی سهام، سودآوری، ارزیابی عملکرد، کارایی و ... صورت می‌گیرد، ضمن آنکه وقوع بحران مالی اخیر و آثار مخرب ناشی از انتقال بحران از بخش پولی به بخش واقعی اقتصاد، اهمیت توجه هر چه بیشتر به مقوله سلامت بانکی را آشکار ساخته است (احمدیان، ۱۳۹۲).

از این رو، سلامت بانک‌ها برای کل اقتصاد کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا ورشکستگی یا عدم سلامت بانک‌ها اعتماد سرمایه‌گذاران را در نظام مالی خدشه‌دار می‌کند و موجب کاهش عرضه اعتبار می‌گردد که در نهایت به کاهش رشد اقتصادی و رکود منجر می‌شود. بعلاوه، ورشکستگی می‌تواند زیان‌های هنگفتی را برای سهامداران، سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان، مدیران، کارکنان و مشتریان در پی داشته باشد (خواجوی و امیری، ۱۳۹۲). یکی از مهمترین و بهترین شیوه‌های سنجش میزان سلامت بانک‌ها، رتبه‌بندی آنها بر اساس توان مالی^۱ می‌باشد. مؤسسه رتبه‌بندی مودیز^۲، رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها^۳ را عقیده این مؤسسه در خصوص «صحت و سلامت ذاتی بانک»^۴ تعریف می‌نماید. مودیز بیان می‌دارد که رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها، اطلاعات سودمندی در خصوص سلامت مالی بانک‌ها برای اشخاص ثالث فراهم می‌نماید (تارنمای مؤسسه مودیز، ۲۰۱۶). مؤسسه کپیتال اینتلیجنس یا سی‌آی^۵ نیز که سابقه‌ای قابل اعتنا در امر رتبه‌بندی مؤسسات مالی، شرکت‌ها و بانک‌ها دارد، رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها را عقیده این مؤسسه در خصوص «توان مالی، صحت و پروفایل ریسک ذاتی بانک»^۶ تعریف می‌نماید

1 - financial strength

2 - Moody's

3 - banks financial strength rating (BFSR)

4 - bank's intrinsic safety and soundness

5 - Capital Intelligence (CI)

6 - bank's inherent financial strength, soundness and risk profile

(کپیتال اینتلیجنس، ۲۰۱۴). علاوه بر این دو مؤسسه رتبه‌بندی، مؤسسات رتبه‌بندی استاندارد اند پورز یا اس‌اندپی^۱ و فیچ^۲ نیز که از معتبرترین مؤسسات رتبه‌بندی می‌باشند، رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها را تحت عناوین دیگر منتشر می‌نمایند (فیچ، ۲۰۱۱). اختلافاتی در شیوه و نتایج رتبه‌بندی مؤسسات یاد شده وجود دارد که گویای الزام نگرش بومی به مسئله رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها در ایران می‌باشد.

امروزه به‌روشنی مشخص است که آتش بحران اقتصادی سال ۲۰۰۸ با ورشکستگی بانک‌ها شعله‌ور گردید. پس از این بحران، معیارهای پیش‌بینی‌کننده حقوقی و قانونی متعددی برای پیش‌بینی وضع سلامت مالی بانک‌ها و پیشگیری از ورشکستگی آنها وضع گردید. بعضی از اقتصاددانان، تأثیرپذیری اندک اقتصاد برخی از کشورها از بحران یاد شده را به بخش بانکی قوی و سالم آن کشورها نسبت دادند. از این رو، رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها، محبوبیت و مقبولیت گسترده‌ای به‌ویژه پس از بحران مالی اخیر پیدا کرده است (اُگوت و همکاران^۳، ۲۰۱۲). چرا که با تشخیص به موقع بانک‌های در مضیقه و مشکلات آنها در مراحل اولیه و به‌منظور جلوگیری و کاهش احتمال بروز شوک‌های ناگهانی می‌توان به یاری آنها شتافت و به تقویت و سلامت بخش بانکی و نهایتاً بهبود جریان تخصیص منابع مالی کمک نمود.

با وجود اینکه مؤسسات رتبه‌بندی سال‌هاست در بازارهای مالی توسعه یافته نقش کلیدی ایفا می‌کنند، بازار مالی ایران تقریباً از وجود چنین مؤسساتی بی‌بهره است در حالی که ضرورت‌های آشکاری برای وجود این مؤسسات در کشور ما وجود دارد (بت‌شکن، شمس و جعفری، ۱۳۸۸). آمار و اطلاعات دقیقی در خصوص رتبه‌بندی بانک‌های ایرانی توسط مؤسسات بین‌المللی رتبه‌بندی منتشر نشده است اما بررسی‌ها نشان می‌دهد تاکنون برخی بانک‌های خصوصی که تعداد آنها از انگشتان یک دست تجاوز نمی‌کند، در دوران قبل از وضع تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران، به صورت موردی توسط مؤسسات یاد شده اعتبارسنجی شده و رتبه اعتباری آنها در آن دوران مشخص شده است. این در حالی است که رتبه‌بندی بانک‌های ایرانی می‌تواند بر تمامی ذینفعان این بانک‌ها اثرگذار باشد. به طور مشخص، در صورتی که بانک‌های ایرانی رتبه‌بندی شوند، نرخ سود سپرده بین بانکی در بازار بین بانکی (که بازار تأمین مالی کوتاه‌مدت بانک‌هاست) متناسب با رتبه توان مالی هر

1 - Standard and Poor's (S&P)

2 - Fitch

3 - Ögüt, Doğanay, Ceylan & Aktaş

بانک تعیین می‌گردد. به عبارت دیگر، بانک‌هایی از توان مالی مناسبی برخوردار باشند، می‌توانند منابع کوتاه‌مدت مورد نیاز خود را از بازار بین بانکی با هزینه کمتری جذب نمایند. به علاوه بانک‌ها می‌توانند برای طراحی سیستم‌های داخلی رتبه‌بندی سازگار با الزامات بال ۲ از این نوع رتبه‌بندی استفاده نمایند. همچنین بانک مرکزی نیز می‌تواند نرخ سپرده قانونی و نرخ سود وام‌های کوتاه‌مدت اعطایی به بانک‌های را متناسب با رتبه توان مالی آنها تعیین نماید. در بازار سرمایه، سرمایه‌گذاران می‌توانند برای ارزش‌گذاری سهام بانک‌ها، از رتبه‌بندی توان مالی آنها استفاده نمایند. همچنین، سپرده‌گذاران نیز می‌توانند از رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها برای تعدیل نرخ سود مورد توقع سپرده‌های خود در مقایسه با نرخ‌های سود سپرده مورد ارائه توسط بانک‌ها استفاده نمایند.

با این حال، با وجود پژوهش‌های قابل توجهی که در زمینه رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها در کشورهای توسعه یافته انجام شده است، هنوز پژوهش دانشگاهی شایان ذکری در این خصوص در ایران انجام نشده و خلأ وجود پژوهش‌های دانشگاهی در خصوص رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها کاملاً احساس می‌شود. از این رو، پرسش اصلی این پژوهش عبارت است از:

«رتبه بانک‌های ایرانی بر اساس توان مالی آنها چگونه است؟»

مبانی نظری و مطالعات پیشین

رتبه‌بندی بانک‌ها دارای چالش‌های ویژه‌ای است زیرا به نظر می‌رسد بانک‌ها نسبت به شرکت‌های فعال در سایر بخش‌های اقتصادی، غیرشفاف‌تر عمل می‌کنند (هامر، کوگن و لژون^۱، ۲۰۰۷). این موضوع شاید ناشی از این حقیقت باشد که بانک‌ها دارایی‌های خاصی مانند انواع وام‌ها را نگهداری می‌کنند که ریسک‌های این نوع دارایی‌ها بسیار متغیر و ارزیابی آنها دشوار می‌باشد (مورگان^۲، ۲۰۰۲). بنابراین جای تعجب ندارد که بیشترین اختلاف نظر مؤسسات رتبه‌بندی در خصوص رتبه‌های اعطایی به شرکت‌ها مربوط به رتبه‌بندی بانک‌هاست. دشواری و اهمیت رتبه‌بندی دقیق بانک‌ها همچنین ناشی از این حقیقت است که تغییرات رتبه‌بندی بانک‌ها به طور قابل توجهی بیشتر از تغییرات رتبه‌بندی سایر شرکت‌هاست و نرخ‌های نکول بانک‌ها نیز بیشتر از سایر شرکت‌ها می‌باشد (دی-

1 - Hammer, Kogan & Lejeune

2 - Morgan

سرواینی و رنو^۱، ۲۰۰۴). در ادامه، به منظور شناخت بهتر حوزه پژوهش، توضیحاتی در خصوص رتبه‌بندی به طور عام و رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها به طور خاص ارائه می‌گردد.

تعریف رتبه‌بندی

رتبه‌بندی عبارتست از نظر، اعتقاد و قضاوت مستقل و بی‌طرفانه درباره ارزش اعتباری و توانایی ایفای تعهدات آتی یک شخص حقیقی یا حقوقی و یا یک ابزار مالی در زمان رتبه‌بندی (بت‌شکن، شمس و جعفری، ۱۳۸۸). به عبارت دیگر رتبه‌بندی، اعتبار^۲ مالی یک شرکت، بانک، دولت و غیره را اندازه‌گیری می‌کند. با توجه به تعریف اعتبار، انواع مختلفی از رتبه‌بندی وجود دارد. برای مثال، اعتبار در رتبه‌بندی اوراق قرضه^۳ به عنوان توانایی پرداخت به موقع اصل و بهره اوراق قرضه تعریف می‌شود. در رتبه‌بندی اعتباری^۴، اعتبار به عنوان توانایی ایفای تعهدات مالی در سررسید آنها تعریف می‌شود. اعتبار در رتبه‌بندی دولت‌ها^۵ به عنوان توانایی دولت در ایفای تعهدات مالی تعریف می‌شود (اُگوت و همکاران، ۲۰۱۲).

بر اساس تعریف ارائه شده توسط مؤسسه مودیز (۲۰۱۶) «هدف رتبه‌بندی مودیز فراهم نمودن سیستم ساده‌ای برای درجه‌بندی است که از طریق آن ارزش اعتباری نسبی آتی اوراق بهادار تعیین گردد» (تارنمای مؤسسه مودیز، ۲۰۱۶). مؤسسه استاندارد اند پورز (۲۰۱۶) نیز رتبه‌بندی را به عنوان «عقیده آینده‌نگر در خصوص ارزش اعتباری کلی متعهد» تعریف کرده است به نحوی که «این عقیده بر ظرفیت و تمایل متعهد برای ایفای تعهدات مالی خود در زمان سررسید آنها تمرکز دارد» (تارنمای مؤسسه استاندارد اند پورز، ۲۰۱۶). همچنین مؤسسه فیچ (۲۰۱۶) رتبه‌بندی را به این صورت تعریف می‌کند: «عقیده این مؤسسه در خصوص توانایی نسبی یک شرکت برای ایفای تعهدات مالی مانند بهره، سود سهام ممتاز، بازپرداخت اصل بدهی و تعهدات بیمه» (تارنمای مؤسسه فیچ، ۲۰۱۶). سرانجام، مؤسسه کپیتال اینتلیجنس (۲۰۱۶) بیان می‌کند که «رتبه‌بندی این مؤسسه عقیده‌ای در خصوص ارزش اعتباری کلی و توانایی و تمایل یک نهاد (دولت، بانک یا شرکت) برای ایفای تعهدات مالی خود در سررسید آنها فراهم می‌نماید» (تارنمای مؤسسه کپیتال

1 - De Servigny & Renault
2 - credibility
3 - bond rating
4 - credit rating
5 - sovereign rating

اینْتیلیجِنس، ۲۰۱۶).

بر اساس این تعاریف، رتبه‌بندی، فرآیندی چندبُعدی و آینده‌نگر است که سیگنال‌ها و نشانگرهایی به منظور ارزیابی ارزش اعتباری وام‌گیرندگان و کمیته‌سازی نرخ‌های نکول فراهم می‌کند (کُنْتَر و پِکِر^۱، ۱۹۹۴؛ بوت، میلبرن و اشمیت^۲، ۲۰۰۶). واسطه‌های مالی (بانک‌ها و مؤسسات غیربانکی) بازیگران اصلی این حوزه‌اند. مؤسسات اعتباری به منظور ارائه شاخص‌های رتبه‌بندی، اطلاعات را گردآوری و تجزیه و تحلیل می‌کنند. این شاخص‌ها راهنمای سرمایه‌گذاران برای تمایز میان وام‌گیرندگان خوب و بد می‌باشند (سید عبدالله^۳، ۲۰۱۳).

هدف رتبه‌بندی

فرآیند رتبه‌بندی فارغ از اینکه رتبه‌بندی دولت، بانک یا شرکت باشد، ارائه‌دهنده هیچ پیشنهادی برای خرید، فروش یا نگهداری ورقه بهادار خاصی نمی‌باشد. رتبه‌بندی نه نشانگر وجود فرصت سرمایه‌گذاری مناسب برای سرمایه‌گذار خاص و نه ابزاری برای حسابرسی یا کنترل وضعیت مالی شرکت است. مؤسسات رتبه‌بندی بیان می‌کنند که رتبه‌بندی آنها نشان‌دهنده عقاید آنهاست (فایت^۴، ۲۰۱۱). در واقع رتبه‌بندی می‌تواند تسهیل دسترسی به بازارهای سرمایه، ایجاد اعتبار بین‌المللی برای بازارها، کاهش هزینه‌های وام‌گیری و افزایش انعطاف‌پذیری مالی ناشران اوراق بهادار را موجب گردد.

از دیدگاه سرمایه‌گذاران، رتبه‌بندی موجب کاهش عدم اطمینان می‌گردد که آن هم به نوبه خود افزایش رشد، کارایی و نقدشوندگی بازار را در پی دارد. بوت و همکارانش (۲۰۰۶) بیان می‌کنند که «مؤسسات رتبه‌بندی را می‌توان به مثابه نهادهای پردازش‌کننده اطلاعات در نظر گرفت که موجب تسریع انتشار اطلاعات در بازارهای مالی می‌گردند». واضح است که مؤسسات رتبه‌بندی نقش قابل‌توجهی در کمک به حل مسئله نمایندگی دارند و از این طریق هزینه‌های نمایندگی را کاهش می‌دهند. به عبارتی، مؤسسات رتبه‌بندی با کاهش عدم اطمینان، به سرمایه‌گذاران در انتخاب سرمایه‌گذاری‌های با ریسک‌های قابل مدیریت و کاهش هزینه‌های نمایندگی کمک می‌نمایند.

1 - Cantor & Packer
2 - Boot, Milbourn & Schmeits
3 - Sayed Abdallah, 2013
4 - Fight

کسب و کار رتبه‌بندی

رتبه‌بندی امروزه صنعتی تاثیرگذار در بازارهای مالی و اقتصاد کشورهای توسعه یافته محسوب می‌شود (جعفری، ۱۳۸۶). قرن اخیر شاهد ظهور این کسب و کار و بسط و توسعه کاربردهای آن در تصمیمات متعدد تأمین مالی و سرمایه‌گذاری و نیز قوانین و مقررات مختلف در سرتاسر دنیا بوده است. کسب و کار رتبه‌بندی اعتباری در ایالات متحده در سال ۱۹۰۹ با تأسیس نخستین مؤسسه رتبه‌بندی توسط جان مودیز^۱ و با رتبه‌بندی اوراق قرضه شرکت‌ها آغاز شد. ایفای نقش رتبه‌بندی‌ها در مقررات بازار مالی ایالات متحده در سال ۱۹۳۱ آغاز گردید و در طول زمان، قانون‌گذاران استفاده‌های گسترده‌ای از رتبه‌بندی‌های اعتباری نموده‌اند.

در ابتدای این جریان، مؤسسات رتبه‌بندی صرفاً یک پدیده آمریکایی محسوب شده و در سطح دنیا عمومیت پیدا نکرده بودند. اما با گسترش بازارهای سرمایه در دهه ۱۹۷۰ این مؤسسات ابعاد جهانی یافتند. با افزایش اتکاء به رتبه‌بندی‌ها، در سال ۱۹۷۵، کمیسیون بورس و اوراق بهادار^۲ ایالات متحده خط مشی‌هایی را برای تعیین «سازمان‌ها (مؤسسات) رتبه‌بندی آماری شناخته شده در سطح ملی^۳» وضع نمود (لویچ و رینهارت^۴، ۲۰۰۲). به مرور زمان، کمیسیون بورس و اوراق بهادار، گزارش‌ها و قوانینی را به ویژه در خصوص به کارگیری تعریفی برای اصطلاح سازمان‌های رتبه‌بندی آماری شناخته شده در سطح ملی منتشر کرده اما هیچ نوع الزامات قانونی در این خصوص وضع یا منتشر نشده است (سیتزینگر^۵، ۲۰۰۵). با این حال کمیسیون یاد شده در سال ۱۹۹۷ معیارهای شناخته شدن به عنوان «سازمان (مؤسسه) رتبه‌بندی ملی» را اعلام نمود.

با تشخیص جهانی شدن بازارهای پولی و مالی، بانک بین‌المللی تسویه^۶ در سال ۱۹۸۸ از طریق کمیته نظارت بر بانکداری‌اش، مجموعه‌ای از سطوح کفایت سرمایه را بر اساس ریسک تعیین نمود که در سال ۱۹۹۹ به منظور فراهم کردن نقشی صریح برای رتبه‌بندی‌های اعتباری در تعیین ریسک سرمایه بانک‌ها، اصلاح و به «پیمان بازل ۲» معروف گردید (لویچ و رینهارت، ۲۰۰۲). پس از پیشنهاد «پیمان بازل ۲» که در نظر گرفته

1 - John Moodys

2 - Security and Exchange Commission (SEC)

3 - Nationally Recognized Statistical Rating Organizations (NRSRO's)

4 - Levich & Reinhart, 2002

5 - Seitzinger

6 - Bank for International Settlement (BIS)

شدن رتبه‌بندی اعتباری را در ارزیابی کفایت سرمایه بانک لازم می‌داند (بنیر و تایرل^۱، ۲۰۰۵)، توجه همگانی به صنعت رتبه‌بندی اعتباری به شدت افزایش یافت و امروزه مؤسسات رتبه‌بندی یکی از مهمترین و تاثیرگذارترین نهادها در بازارهای مالی به شمار می‌روند (بت‌شکن، شمس و جعفری، ۱۳۸۸).

تفاوت‌های رتبه‌بندی در بین مؤسسات مختلف رتبه‌بندی

یکی از مسائل اصلی که به واسطه استفاده وسیع رتبه‌بندی توسط مراجع قانونی بوجود آمده، درجه^۲ رتبه‌بندی‌هاست که ممکن است بین مؤسسات مختلف تفاوت‌هایی در این مورد وجود داشته باشد. اگر بین درجه‌های رتبه‌بندی یک مورد مشخص که بر حسب نکول و یا زیان مورد انتظار رتبه‌بندی شده تفاوت‌های فاحشی وجود داشته باشد، می‌تواند برای ثبات و بهینه بودن مقرراتی که به این رتبه‌بندی‌ها متکی هستند مشکلات عدیده‌ای در پی داشته باشد. همچنین وام‌گیرندگان ممکن است به رتبه‌بندی‌های مطلوب گرایش پیدا کنند که در این صوت باعث تحت تأثیر قرار گرفتن رتبه‌بندی مؤسسات بخاطر این دلایل رقابتی می‌شود. نتایج یکی از پژوهش‌های صورت گرفته بر روی نمونه بزرگی از رتبه‌بندی‌های اعتباری بلندمدت انجام شده توسط دوازده مؤسسه رتبه‌بندی بین‌المللی پیشرو در این صنعت نشان می‌دهد که در ۵۰۰۰ مورد از این رتبه‌بندی‌ها یک وام‌گیرنده از دو مؤسسه رتبه‌بندی، رتبه اعتباری دریافت کرده است که در بیش از ۲۰ درصد موارد، رتبه‌های اعطا شده توسط دو مؤسسه مختلف رتبه‌بندی به یک وام‌گیرنده مشخص حداقل دو درجه با هم اختلاف داشته‌اند. (یک «درجه» برای مثال، اختلاف بین رتبه AA+ و AA و دو درجه، اختلاف مثلاً بین AA+ و AA- می‌باشد). البته، اختلاف نظر بین مؤسسات رتبه‌بندی امر عجیبی به شمار نمی‌رود چرا که ممکن است در بین مؤسسات رتبه‌بندی روش‌های رتبه‌بندی متفاوتی وجود داشته باشد که می‌تواند قضاوت‌های ذهنی متفاوتی را درباره عوامل کیفی ریسک در پی داشته باشد (استرلا^۳ و همکاران، ۲۰۰۰).

در یکی از پژوهش‌های انجام گرفته، وقتی رتبه‌بندی صورت گرفته توسط مودیز با رتبه‌بندی‌های ارائه شده توسط هشت مؤسسه دیگر به همان وام‌گیرندگان مقایسه شد، رتبه‌بندی پنج مؤسسه به‌طور قابل توجهی بالاتر از رتبه‌بندی مودیز بود. رتبه‌بندی‌های

1 - Bannier & Tyrell

2 - Grade

3 - Estrella

سومین و چهارمین مؤسسه‌های بزرگ رتبه‌بندی ایالات متحده حدود یک سوم درجه و رتبه‌بندی‌های دو مؤسسه رتبه‌بندی ژاپنی به‌طور میانگین یک تا دو درجه بالاتر از رتبه بندی مودیز بود. در پژوهش دیگری که توسط «کنتر» و «پکر» در سال ۱۹۹۴ بر روی رتبه‌بندی چهار مؤسسه بزرگ رتبه‌بندی ایالات متحده صورت گرفت، رتبه‌بندی‌های این چهار مؤسسه بر روی اوراق قرضه بنجول^۱ منتشر شده در فاصله سالهای ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۳ مورد مقایسه قرار گرفتند. آنها دریافتند در حالی که رتبه‌بندی‌های انجام شده توسط «مودیز» و «اس‌اند‌پی» به‌طور میانگین تقریباً برابرند رتبه‌بندی‌های صورت گرفته توسط سومین و چهارمین مؤسسه بزرگ با نظم و قاعده بیشتری ناهمخوان با رتبه‌بندی مودیز بود و در مورد اوراق قرضه بنجول تفاوت رتبه‌بندی‌های آنها با «مودیز» از پژوهش قبلی انجام گرفته نیز بیشتر بود.

این دو پژوهشگر همچنین رتبه‌بندی‌های نه مؤسسه دیگر رتبه‌بندی را با رتبه مودیز در مورد رتبه‌بندی بین‌المللی بانک مورد مقایسه قرار دادند. همچون رتبه‌بندی صورت گرفته بر روی اوراق قرضه بنجول، رتبه‌بندی بین‌المللی بانک نیز که توسط این مؤسسات صورت گرفته بود با رتبه بندی مودیز چندان توافقی نداشت و تفاوت‌های مشاهده شده بیشتر از آنچه بود که در پژوهش قبلی (پژوهش «بیتی» و «سیرل») به‌دست آمده بود. به‌طور قابل-توجهی رتبه‌بندی‌های صورت گرفته توسط سه مؤسسه رتبه‌بندی ژاپنی دو تا سه درجه بالاتر از رتبه‌بندی مؤسسات ایالات متحده بود آمار و ارقام دیگری نشان می‌دهند که در مورد مقیاس‌های رتبه‌بندی، بین مؤسسات رتبه‌بندی بزرگتر و کوچکتر، تفاوت‌هایی وجود دارد. یکی از پژوهش‌های صورت گرفته بر روی رتبه‌بندی‌های شرکت‌های ایالات متحده از سال ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۳ نشان داد که رتبه‌بندی‌های اوراق قرضه که توسط مؤسسات کوچکتر صورت می‌گیرد احتمال اینکه بالاتر از رتبه‌بندی‌های صورت گرفته توسط دو مؤسسه مودیز و اس‌اند‌پی باشد، خیلی بیشتر است تا اینکه پایین‌تر از رتبه بندی آنها باشد (کنتر و پکر، ۱۹۹۴).

تعریف و هدف رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها

به‌طور کلی در زمینه رتبه‌بندی بانک‌ها توسط مؤسسات رتبه‌بندی، دو نوع رتبه‌بندی وجود

دارد که عبارتند از رتبه‌بندی توان مالی و رتبه‌بندی جامع^۱ یا اعتباری^۲ بانک. در رتبه‌بندی توان مالی بانک، توان مالی ذاتی بانک بدون در نظر گرفتن عوامل حمایتی بیرونی مانند حمایت سهامداران یا نهادهای نظارتی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. اما در رتبه‌بندی جامع یا اعتباری، علاوه بر توان مالی ذاتی بانک، احتمال و میزان حمایت بیرونی از بانک نیز مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و رتبه کلی بانک بر آن اساس تعیین می‌گردد (پَکِر و تاراشف^۳، ۲۰۱۱). در واقع، رتبه‌بندی توان مالی بانک، اولین گام در فرآیند رتبه‌بندی جامع بانک محسوب می‌شود. به عبارت دیگر، رتبه‌بندی توان مالی، بخشی از رتبه‌بندی جامع یا اعتباری بانک است.

به طور مشخص، رتبه‌بندی توان مالی بانک، میزان صحت و سلامت ذاتی بانک^۴ را می‌سنجد. این رتبه‌بندی احتمال ایفای به موقع تعهدات (یعنی ریسک نکول) یا میزان زیان حاصل از نکول را نمی‌سنجد بلکه معیاری برای سنجش احتمال نیاز یک بانک به حمایت اشخاص ثالث مانند سهامداران، سایر بانک‌ها یا نهادهای رسمی و نظارتی به منظور پیشگیری از نکول است. به عبارت دیگر، رتبه‌بندی توان مالی، اطلاعات سودمندی در خصوص سلامت مالی بانک برای اشخاص ثالث فراهم می‌نماید. رتبه‌بندی توان مالی بانک بر جنبه‌های اصلی عملیاتی، مالی و محیطی تمرکز دارد که اصول اساسی عملکرد یک بانک و توانایی آن در رقابتی ماندن و ایفای تعهدات، بدون اتکا به حمایت خارجی^۵ است (مودیز، ۲۰۰۷).

مدل رتبه‌بندی

مدل مورد استفاده در این پژوهش برای رتبه‌بندی توان مالی بانک‌های ایرانی، مدلی مؤلفه‌محور می‌باشد که از ۴ بُعد، ۸ مؤلفه و ۵۱ شاخص تشکیل شده است. همان‌گونه که در ادامه توضیح داده می‌شود این ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی استخراج شده است. به طور کلی برای تدوین مدل یاد شده از چارچوب اسکوب^۶ استفاده شده است. برای انتخاب شاخص‌های ارزیابی و رتبه‌بندی در این چارچوب، دو

1 - all-in rating
2 - credit rating
3 - Packer & Tarashev
4 - bank's intrinsic safety and soundness
5 - external support
6 - Schwab

دیدگاه کلی وجود دارد. دیدگاه اول قیاسی^۱ می‌باشد که «تقسیم‌بندی منطقی» یا «دسته‌بندی از بالا» نیز نامیده می‌شود (حنفی‌زاده و رحمانی، ۱۳۸۹). دیدگاه دوم استقرایی^۲ است که به آن «گروه‌بندی» یا «دسته‌بندی از پایین» نیز گفته می‌شود. توسعه مقیاس قیاسی نیازمند درک صحیح ابعاد ارزیابی از طریق مرور ادبیات و استفاده از تعاریف تئوریک به عنوان راهنمایی برای ایجاد شاخص‌هاست. در مقابل دیدگاه استقرایی، برای ایجاد شاخص‌های ابعاد ارزیابی و رتبه‌بندی، از پاسخ‌های هیئت خبره استفاده می‌شود و کمتر زمینه تئوریک دارد. در این پژوهش از ترکیبی از توسعه قیاسی و استقرایی استفاده شده است به این معنی که با استفاده از مرور ادبیات مدل‌های مورد استفاده ارزیابی توان مالی بانک‌ها توسط مؤسسات رتبه‌بندی منتخب (شامل استاندارد اند پورز یا اس‌اند‌پی، مودیز، فیچ و کپیتال اینتلیجنس یا سی‌آی) و تحقیقات پیشین و تأکید روی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی که به صورت مشترک در چندین مدل وجود داشته، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارزیابی توان مالی استخراج شده و مدل پایه یا مدل مفهومی اولیه شکل گرفته است که که مدلی انعکاسی^۳ می‌باشد. در ادامه با روایی‌سنجی محتوایی مدل مفهومی یاد شده که از طریق نظرسنجی از خبرگان صورت گرفته است، مدل یاد شده بومی شده است. به عبارت دیگر، برخی شاخص‌های مدل مفهومی اولیه حذف و برخی شاخص‌های جدید (مانند نسبت درآمدهای مشاع به کل درآمدها) متناسب با وضعیت بومی بانکداری ایران به آن افزوده شده است. پس از بومی‌سازی مدل رتبه‌بندی، اعتبارسنجی ساختاری مدل از طریق نظرسنجی از خبرگان انجام و با استفاده از روش تحلیل عاملی، مدل نهایی و بارهای عاملی آن به شرح جدول ۱ استخراج شده است. همچنین در جدول مذکور، منابع شاخص‌های مورد استفاده نیز ذکر گردیده است. لازم به توضیح است که در تحلیل عاملی انجام شده، شاخص‌هایی که بار عاملی آنها کمتر از ۰,۴ بوده، از مدل حذف و با اجرای مجدد تحلیل عاملی، مقادیر بارهای عاملی برای کل مدل محاسبه گردیده است.

1 - deductive approach

2 - inductive approach

3 - reflective

جدول ۱: مقادیر بارهای عاملی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مدل رتبه‌بندی

منبع شاخص‌ها	بار عاملی	شاخص	بار عاملی	مؤلفه	بار عاملی	بُعد
مودیز (۲۰۰۷)، فیچ (۲۰۱۴)	۰/۹۸	نسبت مانده سپرده‌های بانک به مجموع سپرده‌های بانک‌ها	۰/۷۲	سهم بازار	۰/۷۷	وضعیت رقابتی
	۰/۹۱	نسبت مانده تسهیلات بانک به مجموع تسهیلات بانک‌ها				
	۰/۹۷	نسبت کل درآمد بانک به مجموع درآمدهای بانک‌ها				
	۰/۹۶	نسبت سود خالص بانک به مجموع سود خالص بانک‌ها				
	۰/۴۵	تعداد کل شعب بانک	۰/۵۸	تنوع جغرافیایی		
مودیز (۲۰۰۷)، کپیتال اینتلیجنس (۲۰۱۴)، احمدیان (۱۳۹۲)	۰/۵۲	نرخ رشد مطالبات غیرجاری	۰/۸۷	کیفیت دارایی	۰/۸۶	وضعیت مالی
	۰/۴۰	نسبت ذخیره مطالبات به مطالبات غیرجاری				
	۰/۶۲	نسبت مطالبات غیرجاری به سرمایه پایه				
	۰/۶۵	نسبت مطالبات غیرجاری به حقوق صاحبان سهام				
	۰/۸۲	نسبت دارایی‌های درآمدزا به کل دارایی‌ها				
	۰/۷۰	نسبت تسهیلات اعطایی به کل دارایی‌ها				
	۰/۸۵	نسبت سرمایه‌گذاری‌ها به کل دارایی‌ها				
۰/۵۷	نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات					
استاندارد اند پورز (۲۰۱۱)، کپیتال اینتلیجنس (۲۰۱۴)، احمدیان (۱۳۹۲)	۰/۶۹	نسبت خالص تسهیلات به سپرده‌های سرمایه‌گذاری	۰/۸۱	تامین مالی و نقدینگی	۰/۸۶	وضعیت مالی
	۰/۷۸	نسبت دارایی‌های نقد به کل دارایی‌ها				
	۰/۶۱	سپرده‌های ارزی منهای وام‌های ارزی				
	۰/۷۱	خالص دارایی‌های بین بانکی				
	۰/۶۲	نسبت کل تسهیلات به کل سپرده‌ها				
	۰/۸۶	نسبت دارایی‌های نقد به کل سپرده‌ها				
	۰/۸۲	نسبت سپرده‌های سرمایه‌گذاری به سپرده‌های فرار				
	۰/۸۵	نسبت دارایی‌های نقد به سپرده‌های فرار				
	۰/۷۵	نسبت دارایی‌های نقد به بدهی‌های کوتاه مدت				
۰/۸۳	نسبت سپرده‌های فرار به کل سپرده‌ها					
مودیز (۲۰۰۷)، کپیتال اینتلیجنس (۲۰۱۴)، احمدیان (۱۳۹۲)	۰/۵۷	نسبت کفایت سرمایه موجود به حداقل کفایت سرمایه قانونی	۰/۷۷	سرمایه	۰/۸۶	وضعیت مالی
	۰/۷۴	نسبت تولید سرمایه داخلی				
	۰/۷۸	نرخ رشد حقوق صاحبان سهام				
	۰/۶۴	نسبت حقوق صاحبان سهام به تسهیلات ناخالص				
	۰/۷۵	میزان سرمایه آزاد				

منبع شاخص‌ها	بار عاملی	شاخص	بار عاملی	مؤلفه	بار عاملی	بُعد
	۰/۷۰	نسبت سرمایه آزاد به حقوق صاحبان سهام				
	۰/۸۸	نسبت سرمایه به دارایی‌های موزون شده با ریسک				
	۰/۸۸	نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های موزون شده با ریسک				
استاندارد اند پورز (۲۰۱۱)، کپیتال اینتلیجنس (۲۰۱۴)، فیچ (۲۰۱۴)، احمدیان (۱۳۹۲)	۰/۷۶	نسبت کل درآمدها به کل دارایی‌ها	۰/۸۰	سودآوری		
	۰/۷۷	نرخ رشد سود عملیاتی				
	۰/۷۸	نسبت درآمدهای مشاع به کل درآمدها				
	۰/۶۹	نسبت درآمدهای کارمزدی به کل درآمدها				
	۰/۷۴	نسبت سود تسهیلات اعطایی به کل درآمدها				
	۰/۸۱	نسبت سود خالص به حقوق صاحبان سهام				
	۰/۶۱	نسبت سود عملیاتی به دارایی‌های موزون شده با ریسک				
	۰/۹۱	نسبت سود خالص به کل درآمدها				
۰/۹۰	نسبت سود عملیاتی به کل درآمدها					
مودیز (۲۰۰۷)، احمدیان (۱۳۹۲)	۰/۷۶	نسبت کل سپرده‌ها به تعداد شعب	۱	بهره‌وری	۰/۷۶	وضعیت مدیریت
	۰/۷۶	نسبت کل تسهیلات به تعداد شعب				
	۰/۶۹	نسبت کل تسهیلات به کل سپرده				
	۰/۸۳	نسبت متوسط هزینه به ازای شعبه				
	۰/۸۶	نسبت متوسط هزینه سرانه				
	۰/۹۱	نسبت متوسط سود شعب				
	۰/۹۱	نسبت متوسط سود سرانه				
۰/۷۹	نسبت هزینه به درآمد					
احمدیان (۱۳۹۲)	۰/۶۴	حساسیت به نرخ ارز	۱	ریسک بازار	۰/۶۱	وضعیت ریسک
	۰/۸۰	حساسیت به نرخ بهره				
	۰/۷۰	حساسیت به قیمت سهام				

مطالعات پیشین

موضوع این پژوهش به‌طور عام در حوزه رتبه‌بندی بانک‌ها و به‌طور خاص در حوزه رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها قرار می‌گیرد. در یکی از اولین مطالعات مربوط به مدل‌های مورد استفاده مؤسسات رتبه‌بندی برای رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها، پون و همکارانش^۱ (۱۹۹۹) نشان دادند که ذخایر وام، ریسک و سودآوری، به ترتیب مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده توان مالی بانک‌ها توسط مؤسسه مودیز می‌باشد. مطالعه لاروسیا و رولتلا^۲

1 - Poon, Firth & Fung
2 - Laruccia & Revoltella

(۲۰۰۰) نیز در خصوص مدل مؤسسه مودیز برای رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها نشان داد رتبه توان مالی بانک‌ها با نسبت حقوق صاحبان سهام به کل دارایی‌ها رابطه مستقیم و با نسبت‌های هزینه به درآمد، خالص وام‌ها با کل دارایی‌ها و ذخایر وام‌ها به مجموع ناخالص وام‌ها رابطه عکس دارد. پاسیراس و همکارانش^۱ (۲۰۰۶) نیز ارزیابی توان مالی بانک‌ها توسط فیچ را مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش آنها نشان می‌دهد در تمامی مدل‌های مورد استفاده، سودآوری، نقدینگی، اندازه، تنوع کسب‌وکارها و ارزش فرانیش بانک (مدیریت هزینه و کیفیت دارایی‌ها) در توان مالی بانک تأثیر مثبت معناداری دارد.

گادلوسکی^۲ (۲۰۰۷) نیز در پژوهشی عوامل اصلی تعیین‌کننده توان مالی بانک‌ها و همبستگی میان احتمال نکول و رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها توسط دو مؤسسه رتبه‌بندی مودیز و فیچ مورد بررسی قرار داده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد بانک‌های با سودآوری، نقدینگی، سرمایه و ذخایر وام بیشتر، دارای احتمال نکول کمتر و در نتیجه رتبه بهتری در رتبه‌بندی توان مالی مودیز می‌باشند. برای نمونه مربوط به رتبه‌بندی مؤسسه فیچ نیز نتایج پژوهش حاکی است بانک‌های با کفایت سرمایه بهتر، نسبت سپرده به دارایی بالاتر و ذخایر بیشتر برای وام‌های غیرجاری، دارای احتمال نکول کمتر و در نتیجه رتبه بالاتر می‌باشند. پاسیراس و همکارانش (۲۰۰۷) امکان پیش‌بینی رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها توسط فیچ را مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد نسبت مالکانه، نسبت بازده حقوق صاحبان سهام (ROE)، حاشیه بهره خالص بالا، تعداد سهامداران نهادی و شرکت‌های تابعه بیشترین تأثیر مثبت را بر رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها توسط فیچ دارند.

بُلْتی و همکارانش^۳ (۲۰۱۱) تأثیر متغیرهای مالی و ریسک کشوری بر رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها توسط فیچ را مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش آنها نشان می‌دهد بانک‌های بزرگ با سودآوری و سرمایه مناسب که در کشورهای باثبات یا توسعه یافته ثروتمند فعال‌اند، دارای رتبه‌های بهتری در رتبه‌بندی توان مالی فیچ می‌باشند. آگوت و همکارانش^۴ (۲۰۱۲) با استفاده از مهم‌ترین متغیرهای مالی و عملیاتی اقدام به پیش‌بینی رتبه‌بندی توان مالی مودیز نمودند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد بانک‌های با پرتفوی وام بالا (نسبت‌های وام به دارایی و وام به سپرده بالا)، سودآوری (ROE) بالا، نسبت‌های بالای کارایی (نسبت خالص درآمدهای بهره‌ای به تعداد شعب، نسبت خالص درآمدهای بهره‌ای

1 - Pasiouras, Gaganis & Zopounidis

2 - Godlewski

3 - Belloti, Matousek & Stewart

4 - Ögüt, Doğanay, Ceylan & Aktaş

به کل دارایی‌ها و نسبت خالص درآمدهای بهره‌ای به تعداد کارکنان) رتبه توان مالی بالایی نیز دارند و بانک‌هایی که حجم بیشتری از وجوهشان (به‌ویژه سپرده‌هایشان) را به‌جای وام‌دهی، صرف سرمایه‌گذاری در اوراق بدهی دولتی سرمایه‌گذاری می‌کنند، در رتبه‌بندی توان مالی، رتبه‌های پایین‌تری دریافت می‌کنند.

در زمینه پژوهش‌های داخلی، بررسی پژوهش‌های انجام گرفته در خصوص رتبه‌بندی بانک‌ها نشان داد تاکنون پژوهشی در خصوص رتبه‌بندی بانک‌ها با استفاده از رویکرد مؤسسات رتبه‌بندی و یا رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها انجام نشده است. پورکاظمی (۱۳۸۵) در پژوهشی تحت عنوان «تعیین میزان کارایی بانک‌های تجاری با استفاده از روش تحلیل پوششی و رتبه‌بندی این بانک‌ها با استفاده از شاخص‌های مختلف» اقدام به تعیین میزان کارایی و رتبه‌بندی پنج بانک بزرگ تجاری کشور بر این اساس نموده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که جز یک بانک، چهار بانک دیگر از نظر کارایی تفاوتی ندارند. به طور کلی این پژوهش بر سنجش کارایی به عنوان معیار عملکرد بانک‌ها متمرکز بوده است. کاظمی (۱۳۹۱) در پژوهشی با موضوع «رتبه‌بندی بانک‌های تجاری ایران با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند هدفه (روش برنامه‌ریزی آرمانی)» ۱۳ بانک فعال در صنعت بانکداری ایران را با استفاده از روش برنامه‌ریزی آرمانی رتبه‌بندی کرده است. برای این منظور، پژوهشگر از چهار بُعد بهره‌وی، سودآوری، مدیریت ریسک و اندازه استفاده کرده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بانک‌های خصوصی در مقایسه با بانک‌های دولتی و بانک‌های با اندازه بزرگتر و سودآوری و بهره‌وری بالاتر، رتبه بالاتری کسب کرده‌اند. جدول ۲، خلاصه مطالعات انجام گرفته در زمینه پیشینه پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۲: خلاصه مطالعات پیشین در زمینه رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها

پژوهشگر یا پژوهشگران	موضوع	اهم نتایج
پون (۱۹۹۹)	بررسی مدل مورد استفاده مودیز برای ارزیابی توان مالی بانک‌ها	ذخایر وام، ریسک و سودآوری، به ترتیب مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده توان مالی بانک‌ها توسط مودیز است
لاروسیا و رولتلا (۲۰۰۰)	بررسی مدل مورد استفاده مودیز برای ارزیابی توان مالی بانک‌ها	در مدل مورد استفاده مودیز، رتبه توان مالی بانک‌ها با نسبت حقوق صاحبان سهام به کل دارایی‌ها رابطه مستقیم و با نسبت‌های هزینه به درآمد، خالص وام‌ها یا کل دارایی‌ها و ذخایر وام‌ها به مجموع ناخالص وام‌ها رابطه عکس دارد
پاسیراس و همکاران (۲۰۰۶)	بررسی مدل مورد استفاده فیچ برای ارزیابی توان مالی بانک‌ها	سودآوری، نقدینگی، اندازه، تنوع کسب‌وکارها و ارزش فرانشیز بانک (مدیریت هزینه و کیفیت دارایی‌ها) بر رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها توسط فیچ، تأثیر مثبت معناداری دارد
گادلووسکی (۲۰۰۷)	همبستگی میان احتمال نکول و	بانک‌های با سودآوری، نقدینگی، سرمایه و ذخایر وام بیشتر،

پژوهشگر یا پژوهشگران	موضوع	اهم نتایج
	ارزیابی توان مالی بانکها توسط مودیز و فیچ	دارای احتمال نکول کمتر و در نتیجه رتبه بهتری در رتبه‌بندی توان مالی مودیز می‌باشند. بانک‌های با کفایت سرمایه بهتر، نسبت سپرده به دارایی بالاتر و ذخایر بیشتر برای وام‌های غیرجاری، دارای احتمال نکول کمتر و در نتیجه رتبه بالاتر در رتبه‌بندی توان مالی فیچ می‌باشند
پاسیراس و همکاران (۲۰۰۷)	بررسی مدل مورد استفاده فیچ برای ارزیابی توان مالی بانکها	نسبت مالکانه، نسبت بازده حقوق صاحبان سهام (ROE)، حاشیه بهره خالص بالا، تعداد سهامداران نهادی و شرکت‌های تابعه بیشترین تأثیر مثبت را بر رتبه‌بندی توان مالی بانکها توسط فیچ دارند
بُلْتی و همکاران (۲۰۱۱)	تأثیر متغیرهای مالی و ریسک کشوری بر ارزیابی توان مالی بانکها توسط فیچ	بانک‌های بزرگ با سودآوری و سرمایه مناسب که در کشورهای باثبات یا توسعه یافته ثروتمند فعال‌اند، دارای رتبه‌های بهتری در رتبه‌بندی توان مالی بانکها توسط فیچ می‌باشند
آگوت و همکاران (۲۰۱۲)	بررسی مدل مورد استفاده مودیز برای ارزیابی توان مالی بانکها	بانک‌های با پرتفوی وام، سودآوری و نسبت‌های کارایی بالا، رتبه توان مالی بالایی نیز دارند و بانک‌های با حجم سرمایه‌گذاری بالا در اوراق بدهی دولتی به جای وام‌دهی، رتبه توان مالی پایین‌تری دریافت دارند
پورکاظمی (۱۳۸۵)	تعیین میزان کارایی بانک‌های تجاری	رتبه‌بندی بانکها بر اساس میزان کارایی آنها
کاظمی (۱۳۹۱)	رتبه‌بندی بانک‌های تجاری ایران	بانک‌های خصوصی در مقایسه با بانک‌های دولتی و بانک‌های با اندازه بزرگتر و سودآوری و بهره‌وری بالاتر، رتبه بالاتری کسب کرده‌اند

با توجه به بررسی پیشینه پژوهش در زمینه رتبه‌بندی توان مالی بانکها در ایران، می‌توان اظهار داشت که به‌طور مشخص در زمینه رتبه‌بندی توان مالی بانکها با استفاده از رویکرد مؤسسات رتبه‌بندی، پژوهش علمی قابل ذکری انجام نشده است. از این رو، در این پژوهش تلاش می‌شود توان مالی بانک‌های ایرانی با استفاده از روشی علمی و سیستماتیک، محاسبه و رتبه هر یک از بانک‌های مزبور بر این اساس تعیین گردد.

روش پژوهش

این پژوهش بر اساس هدف پژوهش، توسعه‌ای - کاربردی و بر اساس نحوه گردآوری داده‌ها از نوع پژوهش‌های توصیفی - پیمایشی می‌باشد. قلمرو زمانی پژوهش حاضر در برگیرنده دوره ۵ ساله از سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۴ می‌باشد. داده‌های مورد نیاز پژوهش برای دوره یاد شده، بالغ بر ۱۰ هزار داده مربوط به پایان سال مالی متغیرها (مانند نسبت مطالبات غیرجاری، نسبت کفایت سرمایه، سهم بانک از کل وام‌ها و سپرده‌های بانکی، و ...) بوده

است که از صورت‌های مالی بانک‌ها استخراج و در برآورد مدل استفاده شده است. با توجه به اینکه اطلاعات صورت‌های مالی ممکن است وضعیت واقعی بانک‌ها را به‌درستی منعکس ننماید، مهمترین محدودیت‌های این پژوهش، استفاده از داده‌های صورت‌های مالی بانک‌ها بوده است. قلمرو مکانی پژوهش، بانک‌های دارای مجوز بانک مرکزی و پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در طول دوره ۵ ساله پژوهش می‌باشد. با توجه به اندک بودن تعداد جامعه آماری، نمونه‌گیری انجام نشده و کلیه افراد جامعه آماری (تمامی بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران) در بازه مذکور در قلمرو زمانی پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد. لازم به توضیح است که بانک‌هایی که در بازار پایه فرابورس مورد معامله قرار می‌گیرند نیز جزو نمونه آماری پژوهش در نظر گرفته شده‌اند. با توجه به اینکه ساختار هر بانک می‌تواند بر عملکرد آن اثرگذار باشد (احمدیان، ۱۳۹۲)، در این پژوهش برای اینکه رتبه بانک‌ها قابلیت مقایسه داشته باشد بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران به دو گروه همگن «بانک‌های خصوصی» و «بانک‌های خصوصی شده» تقسیم شده است. هر چند این تقسیم‌بندی با تقسیم‌بندی بانک مرکزی تفاوت دارد و در تقسیم‌بندی بانک مرکزی، تمامی این بانک‌ها در گروه بانک‌های خصوصی طبقه‌بندی شده‌اند اما در این پژوهش، ملاک طبقه‌بندی صرفاً نوع مالکیت بانک‌ها (مثلاً خصوصی یا دولتی) نبوده است بلکه ساختار فعالیت بانک‌ها ملاک طبقه‌بندی در این پژوهش بوده است که بر این اساس، بین بانک‌های دولتی خصوصی شده و بانک‌هایی که توسط بخش خصوصی یا نهادهای غیردولتی تأسیس شده‌اند، تمایز قائل شده است. کما اینکه در پژوهشی که توسط احمدیان (۱۳۹۲) در پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی انجام گرفته و مرتبط‌ترین پژوهش انجام گرفته با پژوهش حاضر می‌باشد، همین طبقه‌بندی با همین تعداد بانک، در خصوص بانک‌های خصوصی بورسی و فرابورسی اجرا شده است. همچنین در پژوهش حاضر، پست بانک به دلیل ساختار دولتی و عدم امکان مقایسه با بانک‌های خصوصی و خصوصی شده و بانک مهر اقتصاد به دلیل نداشتن مجوز فعالیت بانک مرکزی از نمونه آماری پژوهش حذف گردیده است.

برای تعیین امتیاز توان مالی بانک‌ها و رتبه‌بندی آنها بر این اساس، به این صورت عمل خواهد شد که ابتدا مقادیر تمامی ۵۱ شاخص مورد نظر در مدل نهایی بر اساس داده‌های موجود در صورت‌های مالی و یادداشت‌های پیوست بانک‌های مورد بررسی برای دوره

زمانی ۵ ساله از سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۴ محاسبه خواهد شد. سپس با استفاده از نرمال-سازی مینیمم - ماکزیمم که در رابطه ۱ ارائه شده است، مقادیر تمامی شاخص‌ها در بازه صفر و یک نگاشت می‌گردد:

$$V' = \frac{V - \min_V}{\max_V - \min_V} \quad (1)$$

به طوری که V ، مقدار یک شاخص، \min_V ، کمترین مقدار آن شاخص در بین داده-های همه بانک‌ها، \max_V ، بیشترین مقدار آن شاخص در بین داده‌های همه بانک‌ها و V' مقدار نرمال شده آن شاخص بین صفر و یک می‌باشد.

سپس با استفاده از بارهای عاملی، وزن نرمال شده هر شاخص در هر مؤلفه که عبارت است از توان دوم بارهای عاملی شاخص تقسیم بر مجموع توان دوم بارهای عاملی شاخص‌ها در آن مؤلفه، با استفاده از رابطه ۲ به دست می‌آید (حنفی‌زاده، سقایی و حنفی‌زاده، ۲۰۰۹):

$$W_{ik}^j = \frac{(I_{ik}^j)^2}{\sum_i (I_{ik}^j)^2} \quad (2)$$

به طوری که W_{ik}^j وزن شاخص i ام از مؤلفه k ام و در بُعد j ام و I_{ik}^j بار عاملی شاخص i ام از مؤلفه k ام و در بُعد j ام است. در مرحله بعد، ابتدا یک ترکیب خطی از مقادیر شاخص‌های هر مؤلفه در هر بُعد که همان جمع وزن دار و نرمال شده شاخص‌ها در هر مؤلفه و در هر بُعد است با استفاده از رابطه ۳ به دست می‌آید (حنفی‌زاده، سقایی و حنفی‌زاده، ۲۰۰۹):

$$F_{kg}^j = \sum_i W_{ik}^j I_{ig}^j \quad (3)$$

که در رابطه فوق، F_{kg}^j مقدار مؤلفه k ام در بانک g ام در بُعد j ام و I_{ig}^j مقدار نرمال شده شاخص i ام در بانک g ام در مؤلفه j ام است. در مرحله بعد، یک ترکیب خطی از مقادیر مؤلفه‌ها در هر بُعد با استفاده از رابطه ۴ محاسبه می‌شود (سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی، ۲۰۰۸؛ حنفی‌زاده، سقایی و حنفی‌زاده، ۲۰۰۹):

$$CI_g^j = \sum_k W_k^j F_{kg}^j \quad (4)$$

لازم به ذکر است که وزن هر مؤلفه در هر بُعد عبارت است از سهم واریانس آن بُعد که توسط مؤلفه مورد نظر توضیح داده می‌شود و با استفاده از رابطه ۵ به دست می‌آید

(سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی، ۲۰۰۸؛ حنفی‌زاده، سقایی و حنفی‌زاده، ۲۰۰۹):

$$W_k^j = \frac{\sum_i (I_{ik}^j)^2}{\sum_k \sum_i (I_{ik}^j)^2} \quad (5)$$

به همین ترتیب، وزن ابعاد نیز محاسبه شده و با به کارگیری رابطه مشابه رابطه ۴، امتیاز توان مالی هر بانک به دست می‌آید (حنفی‌زاده، ۱۳۹۱).
پس از محاسبه امتیاز توان مالی هر بانک به روش فوق در هر یک از ۵ سال مورد بررسی، بانک‌ها بر اساس امتیاز توان مالی شان از بیشترین به کمترین مقدار توان مالی در هر سال مورد بررسی، رتبه‌بندی می‌شوند.

تحلیل داده‌ها

همان‌گونه که در جدول ۳ قابل مشاهده است، تعداد کل نمونه یا بانک‌های مورد بررسی ۱۹ مورد می‌باشد که از این جمع در زمان انجام پژوهش، ۹ مورد (حدود ۴۷ درصد کل نمونه) در تابلوی اصلی بازار اول بورس، ۵ مورد (حدود ۲۶ درصد کل نمونه) در بازار عادی فرابورس، ۵ مورد (حدود ۲۶ درصد کل نمونه) در بازار معاملات توافقی پایه فرابورس و یک مورد (حدود ۵ درصد کل نمونه) در بازار دوم بورس درج شده بود. همچنین در نمونه آماری مورد بررسی، ۱۶ بانک در گروه بانک‌های خصوصی و ۳ بانک (تجارت، صادرات و ملت) در گروه بانک‌های خصوصی شده طبقه‌بندی شده‌اند.

جدول ۳: بانک‌های مورد بررسی

ردیف	نام بانک	بازار معاملات	نوع مالکیت
۱	اقتصاد نوین	تابلوی اصلی بازار اول بورس	خصوصی
۲	انصار	تابلوی اصلی بازار اول بورس	خصوصی
۳	پارسیان	تابلوی اصلی بازار اول بورس	خصوصی
۴	پاسارگاد	تابلوی اصلی بازار اول بورس	خصوصی
۵	تجارت	تابلوی اصلی بازار اول بورس	خصوصی شده
۶	سینا	تابلوی اصلی بازار اول بورس	خصوصی
۷	صادرات	تابلوی اصلی بازار اول بورس	خصوصی شده
۸	کارآفرین	تابلوی اصلی بازار اول بورس	خصوصی
۹	ملت	تابلوی اصلی بازار اول بورس	خصوصی شده
۱۰	خاورمیانه	بازار دوم بورس	خصوصی
۱۱	ایران زمین	بازار عادی فرابورس	خصوصی
۱۲	حکمت ایرانیان	بازار عادی فرابورس	خصوصی
۱۳	دی	بازار عادی فرابورس	خصوصی

ردیف	نام بانک	بازار معاملات	نوع مالکیت
۱۴	سرمایه	بازار عادی فرابورس	خصوصی
۱۵	گردشگری	بازار عادی فرابورس	خصوصی
۱۶	آینده	بازار معاملات توافقی پایه فرابورس	خصوصی
۱۷	سامان	بازار معاملات توافقی پایه فرابورس	خصوصی
۱۸	شهر	بازار معاملات توافقی پایه فرابورس	خصوصی
۱۹	قوامین	بازار معاملات توافقی پایه فرابورس	خصوصی

نتایج حاصل از رتبه‌بندی بانک‌های خصوصی بر اساس امتیاز توان مالی در هر یک از ۵ سال مورد بررسی از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ در جدول ۴ ارائه شده است. جدول ۵ نیز رتبه‌بندی توان مالی بانک‌های خصوصی شده را برای سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ نشان می‌دهد. همان‌گونه که در روش پژوهش ذکر گردید، رتبه بانک‌ها در هر سال مورد بررسی بر اساس امتیاز توان مالی کسب شده بانک‌ها در آن سال تعیین شده است به نحوی که بانک دارای بالاترین امتیاز توان مالی، بالاترین رتبه توان مالی را کسب کرده و بانک دارای کمترین امتیاز توان مالی پایین‌ترین رتبه توان مالی را کسب کرده است. همچنین در هر دو جدول، بانک‌ها بر اساس میانگین رتبه در کل دوره مورد بررسی (ستون آخر) از بالاترین تا پایین‌ترین میانگین امتیاز مرتب شده‌اند. با توجه به سال تأسیس بانک، صورت‌های مالی بانک خاورمیانه از سال ۱۳۹۲ و بانک آینده نیز از سال ۱۳۹۳ به بعد در دسترس بوده است. از این رو، این بانک‌ها در سال‌های ابتدایی دوره ۵ ساله قلمرو زمانی پژوهش، فاقد رتبه می‌باشند. همچنین به دلیل اینکه بانک‌های شهر، سرمایه و ایران زمین تا زمان انجام این پژوهش، صورت‌های مالی سال ۱۳۹۴ خود را ارائه نکرده بودند امکان تعیین رتبه برای بانک‌های یاد شده در سال مذکور وجود نداشته است.

جدول ۴: رتبه‌بندی توان مالی بانک‌های خصوصی

ردیف	نام بانک	رتبه توان مالی				
		سال ۱۳۹۰	سال ۱۳۹۱	سال ۱۳۹۲	سال ۱۳۹۳	سال ۱۳۹۴
۱	پاسارگاد	۱	۲	۱	۱	۱
۲	اقتصاد نوین	۲	۴	۲	۴	۵
۳	پارسیان	۳	۳	۶	۳	۲
۴	انصار	۵	۶	۳	۲	۴
۵	کارآفرین	۶	۵	۴	۵	۳
۶	قوامین	۴	۱	۱۱	۶	۸
۷	سینا	۹	۷	۵	۷	۶
۸	سامان	۷	۸	۷	۸	۷
۹	شهر	۱۱	۹	۸	۹	-

ردیف	نام بانک	رتبه توان مالی				
		سال ۱۳۹۰	سال ۱۳۹۱	سال ۱۳۹۲	سال ۱۳۹۳	سال ۱۳۹۴
۱۰	دی	۱۰	۱۰	۹	۱۰	۹/۶
۱۱	خاورمیانه	-	-	۱۰	۱۱	۱۰/۷
۱۲	حکمت ایرانیان	۸	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱/۶
۱۳	آینده	-	-	-	۱۲	۱۲/۵
۱۴	ایران زمین	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۳/۰
۱۵	گردشگری	۱۴	۱۳	۱۴	۱۳	۱۳/۰
۱۶	سرمایه	۱۲	۱۴	۱۵	۱۶	۱۴/۲

در میان بانک‌های خصوصی، با توجه به میانگین رتبه توان مالی در کل دوره مورد بررسی، بانک‌های پاسارگاد، اقتصاد نوین و پارسیان به ترتیب سه بانک برتر از نظر رتبه توان مالی در طی دوره ۵ ساله مورد بررسی بوده‌اند. همان گونه که در جدول فوق مشخص است، بانک پاسارگاد علاوه بر اینکه از نظر میانگین رتبه توان مالی در طی دوره مورد بررسی، بالاترین میانگین رتبه را دارد، با ثبات‌ترین وضعیت را از لحاظ تغییرات رتبه توان مالی طی دوره یاد شده داشته است. رتبه توان مالی بانک‌های سامان، دی و خاورمیانه نیز در طی دوره مورد بررسی، تغییرات اندکی داشته است. رتبه بانک قوامین در سال ۱۳۹۲ نسبت به سال قبل از آن، ۱۰ رتبه کاهش یافته است که بیشترین تغییر رتبه سالانه در بین بانک‌های مورد بررسی است. بررسی دقیق‌تر نشان می‌دهد وضعیت بانک یاد شده در سال ۱۳۹۱ نسبت به سال ۱۳۹۰ بهبود قابل ملاحظه‌ای داشته است. به‌عنوان مثال، سود خالص بانک در سال ۱۳۹۱ نسبت به سال ۱۳۹۰، بیش از ۹۲۰ درصد رشد یافته است که در مجموع با توجه به بهبود سایر شاخص‌ها، بانک قوامین در سال ۱۳۹۱ رتبه یک را کسب کرده است. اما سود خالص بانک در سال ۱۳۹۲ نسبت به سال ۱۳۹۱، بیش از ۲۴۰ درصد کاهش یافته است. همچنین هزینه‌های مالی بانک در سال ۱۳۹۲ نسبت به سال قبل از آن، بیش از ۴۶۰۰ درصد افزایش یافته است که در مجموع در کنار افول سایر شاخص‌ها موجب گردیده رتبه بانک از یک به یازده کاهش یابد. همچنین بانک‌های سرمایه، ایران زمین و گردشگری در اکثر سال‌های مورد بررسی، از لحاظ رتبه توان مالی جزء سه بانک دارای نازل‌ترین رتبه بوده‌اند.

جدول ۵: رتبه‌بندی توان مالی بانک‌های خصوصی شده

نام بانک	رتبه توان مالی				
	سال ۱۳۹۰	سال ۱۳۹۱	سال ۱۳۹۲	سال ۱۳۹۳	سال ۱۳۹۴
ملت	۲	۱	۱	۱	۱
صادرات	۱	۲	۳	۲	۲
تجارت	۳	۳	۲	۳	۳

با توجه به میانگین رتبه توان مالی در طی دوره ۵ ساله مورد بررسی، در میان بانک‌های خصوصی شده، بانک ملت وضعیت بهتری نسبت به دو بانک دیگر داشته است. بانک صادرات نیز نسبت به بانک تجارت از این حیث از وضعیت بهتری برخوردار بوده است. از لحاظ تغییرات رتبه توان مالی نیز در طی دوره مورد بررسی، بانک‌های ملت و تجارت وضعیت باثبات‌تری نسبت به بانک صادرات داشته‌اند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این پژوهش با استفاده از یک مدل مؤلفه‌محور انعکاسی که از ۴ بُعد، ۸ مؤلفه و ۵۱ شاخص تشکیل شده بود، امتیاز توان مالی بانک‌های ایرانی و به طور مشخص بانک‌های دارای مجوز بانک مرکزی و پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران به صورت سالانه برای دوره ۵ ساله از سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۴ محاسبه گردید. سپس رتبه هر بانک بر اساس امتیاز توان مالی کسب شده در هر سال تعیین گردید. نتایج پژوهش نشان می‌دهد برای ارزیابی توان مالی بانک‌ها، ابعاد چهارگانه وضعیت رقابتی، وضعیت مالی، وضعیت مدیریت و وضعیت ریسک بانک باید مورد ارزیابی قرار گیرد که در این بین، وضعیت مالی، مهمترین و تأثیرگذارترین عامل می‌باشد. پس از وضعیت مالی، وضعیت رقابتی، وضعیت مدیریت و وضعیت ریسک به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. در میان مؤلفه‌های بُعد وضعیت مالی که مهمترین بُعد انعکاس‌دهنده توان مالی بانک‌هاست، مؤلفه کیفیت دارایی، بیشترین سهم را در انعکاس بُعد وضعیت مالی بانک‌ها دارد. پس از مؤلفه وضعیت مالی، مؤلفه‌های تأمین مالی و نقدینگی، سودآوری و سرمایه به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. در میان شاخص‌های مختلف انعکاس‌دهنده بُعد وضعیت مالی، «نسبت سرمایه‌گذاری‌ها به کل دارایی‌ها» که نشان‌دهنده وضعیت بنگاه‌داری بانک‌ها و یکی از شاخص‌های مؤلفه کیفیت دارایی‌های بانک‌ها می‌باشد، بیشترین سهم را در

انعکاس بُعد وضعیت مالی بانک‌ها دارد. در میان شاخص‌های بُعد وضعیت مدیریت، «نسبت متوسط سود شعب»، بیشترین سهم را در انعکاس بُعد وضعیت مدیریت بانک‌ها دارد. و سرانجام در میان شاخص‌های بُعد وضعیت ریسک، شاخص «حساسیت به نرخ بهره»، بیشترین سهم را در انعکاس بُعد وضعیت ریسک بانک‌ها دارد. در این پژوهش رتبه‌بندی توان مالی بانک‌های ایرانی که به تفکیک دو گروه بانک‌های خصوصی و بانک‌های خصوصی شده ارائه شده است که نتایج پژوهش نشان می‌دهد بانک‌های خصوصی شده در مقایسه با بانک‌های خصوصی از امتیاز توان مالی بالاتری برخوردارند. در گروه بانک خصوصی شده، بانک ملت بهترین رتبه توان مالی را طی دوره مورد بررسی کسب کرد و بانک‌های صادرات و تجارت در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. در میان بانک‌های خصوصی نیز طی دوره مورد بررسی، بانک‌های پاسارگاد، اقتصاد نوین و پارسیان به ترتیب بهترین وضعیت را از نظر توان مالی داشته‌اند.

با توجه به تعریف رتبه‌بندی توان مالی بانک‌ها که نشان‌دهنده میزان نسبی صحت و سلامت ذاتی بانک‌ها می‌باشد، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد برخی از بانک‌ها از جمله بانک‌های سرمایه، ایران زمین، گردشگری و آینده‌نیازمند توجه بیشتری از در زمینه تقویت توان مالی خود بر اساس ابعاد چهارگانه مورد بررسی در این پژوهش می‌باشند. همچنین عوامل بیرونی مانند سهامداران و بانک مرکزی نیز باید نگاه حمایت‌گرانه تری نسبت به بانک‌های یاد شده و سایر بانک‌هایی داشته باشند که در رتبه‌های پایین این رتبه‌بندی قرار گرفته‌اند. به‌طور کلی تمامی ذینفعان بانک‌ها شامل سهامداران، مشتریان، اعتباردهندگان، بانک مرکزی، دولت و غیره می‌توانند در اتخاذ تصمیمات خود در خصوص بانک‌ها از نتایج این پژوهش استفاده نمایند. پیشنهاد می‌گردد بانک مرکزی به عنوان نهاد ناظر بازار پول، با استفاده از پژوهش‌های دانشگاهی اینچینی و همکاری پژوهشکده پولی و بانکی و نیز استفاده از تجارب جهانی مؤسسات بین‌المللی رتبه‌بندی، هر چه سریع‌تر رتبه‌بندی بانک‌های ایرانی را در دستور کار خود قرار دهد تا با شفاف‌سازی وضعیت بانک‌ها برای ذینفعان مختلف آنها، هزینه‌های تصمیم‌گیری آنان را که در برخی موارد بسیار بالا نیز می‌باشد، کاهش دهد. همچنین به منظور سنجش جامع‌تر وضعیت بانک‌ها که در آن علاوه بر توان مالی ذاتی بانک، احتمال و میزان حمایت بیرونی از بانک (از سوی سهامداران و بانک مرکزی) نیز مورد ارزیابی قرار گیرد، پیشنهاد می‌گردد در پژوهش‌های آتی به این موضوع یعنی سنجش احتمال و میزان حمایت بیرونی از بانک‌ها پرداخته شود.

منابع

- احمدیان، اعظم، (۱۳۹۲)، *ارزیابی شاخص‌های سلامت بانکی در بانک‌های ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۱)*، پژوهشکده پولی و بانکی، مقاله کاری شماره MBRI 9222، زمستان ۱۳۹۲.
- بابائی نعمتی، فرید، (۱۳۹۱)، *مقایسه رتبه‌بندی بانک‌ها مبتنی بر رویکرد ترکیبی - FAHP و TOPSIS و رویکرد سازمان بورس اوراق بهادار*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد MBA گرایش حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز.
- بت‌شکن، محمدحاشم؛ شمس، شهاب‌الدین و جعفری، ابوالفضل، (۱۳۸۸)، *تحلیل صنعت رتبه‌بندی اعتباری در دنیا و بررسی موانع و راهکارهای پیش روی این صنعت در ایران*، فصلنامه مدیریت و توسعه، دوره ۱۰، شماره ۴۰، صص ۴۴-۶۴.
- پورکاظمی، محمدحسین، (۱۳۸۵)، *رتبه‌بندی بانک‌های تجاری کشور*، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، دوره ۱۴، شماره ۳۹ و ۴۰، صص ۱۰۱-۵۹.
- جعفری، ابوالفضل، (۱۳۸۶)، *نگاهی به بزرگترین مؤسسه رتبه‌بندی دنیا: استاندارد اندپورز و سیر تکامل آن*، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۱۲۹۵.
- حنفی‌زده، پیام، (۱۳۹۱)، *"طراحی مدل ارزیابی آمادگی الکترونیکی استانداردها"*، طرح پژوهشی مرکز تحقیقات و آموزش وزارت کشور.
- حنفی‌زاده، پیام و رحمانی، آرزو، (۱۳۸۹)، *"روش تحقیق ساختارهای چندبُعدی"*، تهران، انتشارات ترمه.
- خالقی مقدم، حمید و برزیده، فرخ، (۱۳۸۳)، *"ارتباط بین رویکردهای مختلف در اندازه‌گیری عملکرد مالی شرکت‌ها"*، فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، دوره ۲، شماره ۲، صص ۸۳-۱۰۶.
- خواجوی، شکراله و امیری، فاطمه السادات، (۱۳۹۲)، *"شناسایی مهمترین عوامل موثر در ورشکستگی شرکت‌ها با استفاده از تکنیک TOPSIS_AHP"*، فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی - دوره ۱۰، شماره ۳۸ - صص ۶۹-۹۰.
- کاظمی، حوریه، (۱۳۹۱)، *رتبه‌بندی بانک‌های تجاری ایران با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند هدفه (روش برنامه‌ریزی آرمانی)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حسابداری بانکی، مؤسسه عالی بانکداری.
- Bannier, Ch. E. and Tyrell M. (2005), 'Modeling the Role of Credit Rating Agencies – Do They Spark off A Virtuous Circle?' *Working Paper Series: Accounting and Finance 165*, W. Goethe-University.

- Bellotti, T., Matousek, R. and Stewart, C. (2011), 'Are rating agencies' assignments opaque? Evidence from international banks', *Expert Systems with Applications*, Vol. 38, No. 4, pp.4206-4214.
- Boot, A.W.A., Milbourn, T.T. and Schmeits, A. (2006), 'Credit ratings as coordination mechanisms', *The Review of Financial Studies*, Vol. 19, No. 1, pp. 81-118.
- Cantor, R. and Packer, F. (1994), 'The credit rating industry', *Quarterly Review*, Federal Reserve Bank of New York, Vol. 19, No. 2, pp.1-26.
- Capital Intelligence Ratings, Seminar/ Workshop on Bank Counterparty Risk Analysis & Credit Ratings, Istanbul, Turkey, March 2014.
- Estrella, A. and Others, (2000). "Credit Ratings and Complementary Sources of Credit Quality Information", *Basel Committee on Banking Supervision Working Papers*, No. 3.
- Ficht, A. (2001), 'The Rating Game', *John Wiley & Sons, Inc*, New York.
- Fitch Ratings, 'Volatility Ratings: An Introductory Primer', July 2011.
- Fitch Ratings, 'Global Financial Institutions Criteria', January 2014.
- Godlewski, C.J. (2007), 'Are ratings consistent with default probabilities? Empirical evidence on banks in emerging market economies?' *Emerging Markets Finance and Trade*, Vol. 43, No. 3, pp.5-23.
- Hammer, P.L., Kogan, A. and Lejeune, M.A. (2007), 'Reverse-engineering banks' financial strength ratings using logical analysis of data', *Rutcor Research Report 10-2007*.
- Hanafizadeh, M. R., Saghaei, A. and Hanafizadeh, P. (2009). An Index for Cross-Country Analysis of ICT Infrastructure and Access, *Telecommunications Policy*, 33(7), 385-405.
- Laruccia, E. and Revoltella, D. (2000), 'Banking system stability in developing and transition economies: an analysis of the determinants of Moody's bank financial strength rating', *Banca Commerciale Italiana Working Paper R2000-1*, Italy.
- Levich, R. M., Majnoni, G. and Reinhart C. (2002), 'Ratings, Rating Agencies and the Global Financial System'. *Kluwer Academic Publishers*.
- Moody's Investors Service, 'Moody's Bank Financial Strength Ratings: Global Methodology', February 2007.
- Morgan D. P. (2002), 'Rating banks: risk and uncertainty in an opaque industry', *The American Review* 92 (4), 874-888.
- Öğüt, H., Doğanay, M.M., Ceylan, N.B. and Aktaş, R. (2012), 'Prediction of bank financial strength ratings: the case of Turkey', *Economic Modeling*, Vol. 29, No. 3, pp.632- 640.
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD).

- (2008), '*Handbook on Constructing Composite Indicators*', JRC European Commission.
- Packer, F and Tarashev, N. (June 2011), 'Rating methodologies for banks', *BIS Quarterly Review*, Bank for International Settlement.
- Pasiouras, F., Gaganis, C. and Zopounidis, C. (2006), 'The impact of bank regulations, supervision, market structure, and bank characteristics on individual bank ratings: a cross-country analysis', *Review of Quantitative Finance and Accounting*, Vol. 27, No. 4, pp.403-438.
- Pasiouras, F., Gaganis, C. and Doumpos, M. (2007), 'A multicriteria discrimination approach for the credit rating of Asian banks', *Annals of Finance*, Vol. 3, No. 3, pp.351-367.
- Poon, W.P.H., Firth, M. and Fung, H.-G. (1999), 'A multivariate analysis of the determinants of Moody's bank financial strength ratings', *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol. 9, No. 3, pp.267-283.
- Sayed Abdallah, W. M. (2013), '*The impact of financial and non-financial measures on banks' financial strength ratings: the case of the Middle East*'. Ph.D Thesis, Salford Business School, University of Salford, UK.
- Seitzinger, M. V. (August 2005), 'Credit Rating Agencies: Current Federal Oversight and Congressional Concerns', *CRS Report*, RS22215.
- Servigny A. and Renault O. (2004), '*Measuring and managing credit risk*', McGraw-Hill, New York, NY.
- Standard & Poor's, Ratings Direct, 'banks: rating methodology and assumptions', November 2011.
- www.ciratings.com
- www.fitchratings.com
- www.moodys.com
- www.standardandpoors.com